

פתרון בחינת הבגרות בהיסטוריה 3 יחידות הרחבה

שאלון מספר: 24, 022303

מוגש על-ידי נעמי בלנק

מורה ברשת בתי הספר של יואל גבע

פיתרון הבחינה מתייחס ליחידות הבאות:

נושא 3 - קהילת יהודי קרקוב בתקופת השואה.

נושא 5 - חירות ושוויון בעת החדשה.

נושא 6 - תולדות ארצות הברית.

נושא 3 - קהילת יהודי קרקוב בתקופת השואה

פרק ראשון

שאלה 9, סעיף א'

תגובות היהודים בקרקוב לאחר כניסת הגרמנים:

- א. בריחה - האם להשאיר את המשפחה ולברוח שכן, היו שמועות שהגרמנים מתנכלים בעיקר לגברים יהודים.
- ב. להישאר עד יעבור זעם - רבים לא ידעו כמה זמן תימשך המלחמה ואולי ניתן בינתיים לשרוד? גברים ששרתו בעבר בצבא האוסטרי בתק' מלחמת העולם הראשונה זכרו את היחס הסובלני כלפי היהודים והמשכילים היהודים טענו כי הם מכירים היטב את התרבות הגרמנית המפוארת וכי התעמולה של היטלר אינה מתאימה לתרבות מהוללת זו ולעם הגרמני. בנוסף, רבים חששו מהמשטר הקומוניסטי החדש בבריה"מ שעל פי התעמולה הפולנית מלפני המלחמה איים על חירות הפרט וייצג בורות ועוני...
- בכל מקרה, איש לא חשב על השמדה מחלטת ולא התייחס ברצינות לנאומיו של היטלר.

שאלה 10, סעיף א'

הצעדים שנקטו הגרמנים נגד היהודים מכיבוש קרקוב עד הקמת הגטו:

עבודות כפייה - ממשלת הגנרל - גוברנמן הוציאה שני צווים המתייחסים לעבודות כפייה ליהודים: צו המטיל עבודות כפייה על יהודים בגילאי 12-60 ללא הבטחת שכר או תנאים סוציאליים. צו המטיל חובת עבודה על פולנים בני אותם גילאים תוך הבטחת שכר וזכויות סוציאליות.

שני הצווים פורסמו באותו יום וההבדל ביניהם היה ברור לכל. גרמנים רבים היו מעוניינים בכוח עבודה יהודי ולכן, ברחובות נחטפו יהודים ונשלחו לעבודות ציבוריות, למחנות האס. אס. היו שעבדו במתקני הצבא, במפעלים פרטיים, בחוות חקלאיות. בתחילה היה חוסר סדר מחלט בחלוקת כוח העבודה היהודי אך הרשויות הגרמניות שפעלו באזור: המשטרה, האס. אס. והנס פרנק הגיעו להסכמה ביניהם ביחס לחלוקת הסמכויות: האס. אס. ושלוחותיו ירשמו ויגייסו יהודים לעבודות כפייה, אך ארגון העבודה יתבצע ע"י מחלקה מיוחדת בממשלת הגנרל- גוברנמן. מעתה, יוכלו מעסיקים לקבל יהודים לעבודות כפייה בתיווכה של לשכת העבודה המקומית תמורת שכר זעום.

אריזאציה של רכוש יהודי - בשטחי הגנרל גוברנמן הוצאה לפועל האידיאולוגיה הנאצית על פיה היהודים סולדים מעבודה יצרנית ומנצלים את רכושם של עמים אחרים, על כן רשאים הגרמנים להשתלט על הרכוש היהודי. תיאוריה זו הוצאה לפועל בכמה דרכים:

- א. לחיילים, לאנשי משטרת הביטחון, לאנשי אס. אס. ולאחרים ניתנה יד חופשית לבצע מעשי שוד פרטיים.
- ב. עם הקמת הגנרל- גוברנמן ארגנו השלטונות מעשי שוד קולקטיביים. על היהודים הוטלו צווים הפוגעים ברכושם ופרנסתם: על כל העסקים היהודיים הוטלה חובת סימון, בבנקים נחסמו כל החשבונות, הפיקדונות והכספות השייכים ליהודים, בבתים נאסר על אחזקת כסף מזומן מלבד אלפיים זלוטי, נאסר על רופאי שיניים יהודים לרפא לא יהודים, נאסר למכור או להעביר רכוש לבעלים אחרים, הוקם משרד הנאמנות הגרמני שניהל את הבתים והרכוש שנעזב ע"י יהודים שברחו מזרחה, מרשימת עורכי הדין נמחקו כל היהודים ונאסר עליהם להופיע בבתי משפט, היהודים צוו למסור מכוניות, אופנועים, מקלטי רדיו, היהודים צוו לרשום את כל הרכוש לרבות הרכוש בחו"ל, למלא טפסים מסוימים ולמסור אותם עד 1 במרס 1940. העונש על אי מילוי הצווים היה מאסר

בבתי הסוהר, קנס, החרמת רכוש וגירוש למחנות. כמו כן, הקהילה הייתה צריכה למסור את כל תשמישי הקדושה מכסף וזהב של בתי הכנסת.

ג. על היודנרט הוטל לספק לבתי הגרמנים ולמשרדיהם באזור הגנרל- גוברנמן רהיטים וציוד ולהעביר תשלומים שונים לשליטי קרקוב.

חיסול מוסדות הדת, החינוך והתרבות - מטרת שלטונות הכיבוש הייתה לפגוע במוסדות החינוך והתרבות הפולניים. הם התירו קיומה של תרבות מעין זו רק בתנאי שהם מתקיימים תחת צנזורה חמורה.

יחסם ליהודים היה מחמיר יותר, מטרתם לחסל חיסול מחלט כל ביטוי וכל צורה של חיי תרבות יהודיים משתי סיבות עיקריות:

א. פסיכולוגית- פולחן דת וחינוך מחזקים את כושר העמידה של היהודים ואת רצונם לשלוט... לכן יש להתעלם מדתם כדי לשבור את רוחם.

ב. אידיאולוגית- היהודים מזיקים נטולי כל ערך אנושי ואינם זקוקים לערכי תרבות.

ואכן, כבר בתחילת הכיבוש הוצאה פקודה לסגור את כל בתי הכנסת ולמסור את תשמישי הקדושה. השחיטה הכשרה נאסרה והחגים הפכו לימי חול - לימי עבודה רגילים. יש לציין כי אחוז שומרי המסורת מבין יהודי קהילת קרקוב לא היה מבוטל. מערכת החינוך ניזוקה באמצעות פיטורי מורים יהודיים שעבדו במערכת החינוך הכללית ועל התלמידים היהודיים נאסר ללמוד בבתי הספר הפולניים והותר להם ללמוד רק בבתי ספר יהודיים. בני נוער רבים שלמדו בבתי ספר פולניים נאלצו לעזוב. גם מסטודנטים נמנעה כל אפשרות להתקדם. כך, בני נוער רבים נותרו חסרי מעש.

שאלה 10, סעיף ב'

חברי "החלוץ הלוחם" ויתרו על ארגון מרד בתוך הגטו :

לא התעורר כל ויכוח. בגטאות אחרים לתושבי הגטו היו שתי אופציות: לחימה בגטו או ביער. כך, לדוגמא, ארגון אי"ל בוורשה החליט להלחם בגטו כדי להוכיח לעולם כולו כי המלחמה היא מלחמה יהודית. שתי ההנהגות של הארגונים שהזכרנו היו תמימות דעים ביחס למיקום:

אין לקיים מאבק בגטו אלא מחוצה לו (או בעיר או ביער) וזאת מהסיבות הבאות:

א. מבחינת המצב הטופוגרפי וצורת המבנים לא ניתן היה לארגן תצפיות, מארבים או מקומות מסתור בבונקרים גדולים. שטח הגטו שצומצם בשליש אחרי אקציית

- יוני, נותרו כמה רחובות צפופים וסמוכים זה לזה. הגטו נמצא לרגלי גבעה וממנה שלטו הגרמנים על הסביבה. כוחות המשטרה הקיפו את הגטו ללא הפוגה וראו היטב כל רחוב ורחוב.
- ב. האוכלוסייה בגטו מנוכרת שכן, התחלופה גבוהה. בכל שנות קיומו של הגטו לא פסקו הגרושים מחוץ לגטו ולתוכו, בגטו חיו גם אנשים שאינם יהודים מעיירות בסביבה- כל אלה הקשו על גיבושה של האוכלוסייה בתוך הגטו. האוכלוסייה הייתה קטנה יחסית וקשה להיבלע בתוכה. כמו כן, ריבוי המלשינים בתוך הגטו הקשה על התארגנותה של המחתרת.
- ג. המנהיגות בגטו התנגדה לכל פעולה "המאיימת" על קיומו של הגטו.
- ד. רגישות השלטונות הגרמניים למתרחש בגטו משום היות קרקוב בירת הגנרל גוברנמן. לאורך הרחובות נעו ללא הרף משמרות גרמנים גדולים וחמושים היטב שסיירו ברגל וברכב, היו רשאים לפתוח האש בכל עת ולכל מטרה ובכך הקשו על התארגנות בקנה מידה רחב. הגרמנים נערכו לשמור על ביטחונם וכל 'אקציה' נערכה רק לאחר שהיו מוכנים וערוכים היטב.
- ה. לפני הלוחמים עמדה מלכתחילה בעיית האחריות המשותפת, החשש כי פעילות נגד הגרמנים תגרום סבל לאוכלוסייה כולה. ומכאן, ההחלטה לא להטיל על אחרים את האחריות למעשנו אלא להעלים את יהדותנו, לצאת מחוץ לגטו ולפעול מן המארב.
- ו. התגברות האשליה בקרב יהודי הגטו כי המעבר למחנה פלאשוב מאפשר הישרדות.

מנהיגי החלוץ הלוחם החליטו לצאת לפעילות ביער.

הפעילות המחתרית נגד הגרמנים ביער

בשלב הראשון החליט ארגון "החלוץ הלוחם" לפתוח במאבק מזוין ביער. החלטה זו הייתה כרוכה בקשיים רבים: השגת נשק, מציאת מורי דרך המסוגלים להוביל ליערות שבהם יש בסיסים פרטיזנים. אנשי הארגון היו מודעים לחולשותיהם כגוף מחתרתי, למחסור בנשק ובידע צבאי והיו מוכנים להצטרף לקבוצות מחתרתיות שכבר פועלות נגד הגרמנים. ואכן, הקשר שנותר עם ה פ.פ.ר. באמצעות גולה מירה שכנע אותם כי יש להם שותף לתוכניותיהם המוכן לסייע. הנשק ומטרת היציאה ליער אכן סופק באמצעות ה פ.פ.ר. אחת מחברי המחתרת רכשה תמורת 9,000 זלוטי חמישה אקדחים

ו-1 ק"ג של אבקת חומר נפץ לייצור פצצות תוצרת בית. היא הייתה בעילת חזות ארית ואת דרכה מוורשה, שם רכשה את הנשק, לקרקוב עשתה ברכבת. גם את מורי הדרך סיפקה ה פ.פ.ר. מספר מדריכים התחלפו בדרך ואחד מהם תעה בדרך ונטשם, בזה הסתיים הסיוע.

למרות הקשיים והכישלון בפעילות ביער הוחלט להמשיך המאמץ, ללמוד לקח ולהכניס מספר שינויים: להוסיף תגבורת לחולייה הקודמת כך שתהיינה שתי חוליות. האחת, תצא ליער ותלמד את תנאי הסביבה היטב כדי להתמצא באובייקטים להתקפה. החוליה השנייה תנסה לבצע פעולת שוד באיש עשיר. הוחלט להכין רשת של דירות פרטיות כנקודות קשר בערים הסמוכות ליערות. הדירות תאוכלסנה ע"י דיירת אחת קבועה לצורך הסוואה. הדירות הללו תשמשנה מעין עורף בו ניתן יהיה להצטייד בכל הציוד הדרוש לפני יציאה לפעולה ואליהן ניתן לחזור לאחר ביצוע המשימות ביער.

פרק שני

שאלה 11

הנס פרנק הסביר ביומנו מדוע הוקמו הגטאות: "...מתוך שלוש סיבות: פוליטית, כלכלית, ובעיות תברואה. מבחינה פוליטית המטרה היא לחסל את השפעתם של יהודים על האוכלוסייה הפולנית, הואיל והיהודים השתדלו תמיד להתנגד לשלטון הגרמני ולחבל בכל הוראותיו... באשר לבעיות הכלכליות, ייסודו של משק מאורגן יהיה אפשר לבצע רק אחרי חיסול הגורם היהודי... ובידודה של האוכלוסייה היהודית הוא תנאי בל יעבור להצלחת המאבק נגד המגפות" בשונה מגטאות אחרים בהם המגמה הייתה ריכוז מרבי של היהודים הרי בגטו קרקוב השלטונות היו מעוניינים בהקמת גטו קטן ו"סטרילי". שכן, לחזות העיר הייתה חשיבות בעיניהם והם לא רצו לראות ברחובות אנשים מתים מרעב. כמו כן, הם חששו מפני פרוץ מגפות המוניות.

הסיבה האמיתית להקמת הגטו הייתה יצירת מסגרת שבה יוכלו להפעיל את מדיניותם ולהביא להרס מחלט של הקהילה תוך מניעת כל אפשרות להתנגדות פסיבית או אקטיבית:

- א. בידוד היהודים והפרדתם מהאוכלוסייה הפולנית.
- ב. הפעלת טרור שיטתי נגד יושבי הגטו שיבהיר להם מי הוא האדון האמיתי...
- ג. הגדלת מימדי התמותה ע"י הרעבה, צמצום שטח המחיה ויצירת תנאי תברואה ירודים.
- ד. עידוד הפירוד הפנימי ויצירת עימותים בין תושבי הגטו לבין היודנרט והמשטרה היהודית ע"י מתן סמכויות שלטון מחלט ליודנרט ולמשטרה היהודית.
- ה. איסור פעילויות תרבות, חינוך, דת כדי לגרום לדמורליזציה בקרב הנוער.
- ו. ניצול כלכלי באמצעות שוד ישיר ובאמצעות עבודות כפייה ללא תשלום.
- ז. הפצת תעמולת כזב באמצעות מלשינים למיניהם כדי להטעות את יהודי הגטו ולהסתיר את כוונותיהם האמיתיות של השלטונות.

להקמת הגטו קדמו גזרות שחייבו אישור מתאים להישאר בעיר - "קנקרטה". יהודים שלא היו בידיהם האישורים המתאימים גורשו בכוח.

ב-3 במרץ 1941 חל מפנה משמעותי כשפורסם הצו על הקמת הגטו בקרקוב. הצו כלל אזהרה לגבי מועד סגירתו הסופי (21 במרץ 1941).

הגטו הוקם ברובע פודגוז'ה, בגדה הימנית של נהר הוויסלה. הרובע היה סמוך לארמון וואוול, מקום מושבו של הנס פרנק. ונחשב לאחד מן הרבעים הנחשלים בעיר, חלקו כבר היה מיושב ע"י יהודים.

הפולנים קיבלו את הידיעה בזעם רב מאחר וברובע זה היו מפעלים וכנסיה. התושבים אינם מעוניינים להעתיק את מקום מגוריהם. ראשי הכנסייה הקתולית ניסו לבטל את רוע הגזירה אך ללא הועיל.

רוב יהודי קרקוב שעמדו בפני גירוש לא יכלו לקחת עימם אלא חפצים נחוצים להם ביותר. היו שהצליחו למכור את רכושם לפולנים החל ממפות, מצעים, לבוש ועד שטיחים ותמונות. המחירים היו נמוכים בשל ההיצע הגדול אך כל פרוטה הייתה נחוצה. את הרהיטים לא מסרו לידי הגרמנים אלא שרפו אותם והשתמשו בהם להסקה...כאב העזיבה היה קשה ביותר.

הגטו מוקם רחוק ממרכז העיר, ברחובות המעטים שבו הוקצבו ליהודים כ-320 בתים, רובם ישנים וקטנים, בני קומה אחת או שתיים, ללא רצפה ועם מתקנים סניטאריים

פרימיטיביים. ועדת הדיור שפעלה לצד היודנרט חילקה את המגורים והקציבה שני מטרים רבועיים לאדם הצפיפות הייתה נוראה.

בכל דירה התגוררו כמה משפחות. המגורים עם אנשים זרים והשימוש במטבח ובשירותים משותפים גרמו לעיתים קרובות סכסוכי שכנים והוועדה המשפטית שליד היודנרט נאלצה לטפל בהם. בחצרות ובמרתפים התגלגלו רהיטים וכלים שלא נמצא להם מקום.

איסוף אשפה לא השתלט על הכלוך ברחובות, היה מחסור במים ואחרי שעת העוצר כמעט לא הייתה תאורה ברחוב. בין הבתים שרר מחנק. בניגוד לגטאות אחרים התירו הגרמנים לרוקח פולני לנהל בגטו את בית המרקחת שלו. ב-21 במרץ 1941 ניסגר הגטו סופית ובו 17,000 יהודים.

תפקידי היודנראט-

עם המעבר לגטו עמד בראש היודנרט ד"ר ארתור רוזנצווייג - עו"ד שמונה לתפקיד לאחר מאסרו של מרק ביברשטיין. תפקיד היודנרט היה מורכב וכמעט בלתי אפשרי: מצד אחד לספק לגרמנים את מבוקשם ומצד שני, לדאוג לצרכיה הבסיסיים של האוכלוסייה - צירוף של שלטון מחלט עם חוסר אונים מחלט... כל מחלקות היודנרט הועברו לגטו מיד עם סגירתו: מוסד העזרה העצמית, מוסדות הסעד, בתי היתומים... הוקם סניף דואר ואף ניצלו מספר ספרי תורה וכלי קודש. תקציב היודנרט מומן ממיסים שהוטלו על יהודים עובדים, מתרומות ומאספקת כוח עבודה למוסדות הגרמניים. היודנרט קיבל גם סיוע מהשלטונות הגרמניים כדי לסייע בפינוי מהיר של יהודים שגורשו בין 1940-1941. בגטו, על אף הקשיים העצומים, הקים היודנרט כמה גופים חיוניים: ועדת בריאות, שבדקה גם את מצב התברואה בבתים ובחצרות. הוקמו מחנות חיטוי ובית מרחץ ציבורי, פעלו ארבעה בתי חולים גם ה- "צנטוס" המשיך את פעולתו. היחס ליודנרט היה מעורב היו שכיבדו אותו ואת פעילותו ואחרים כעסו על היהודים "בני הגזע" שלהם השולטים עליהם... ככלל יש לציין כי פעילותו של היודנרט בגטו קרקוב הייתה מאבק למען הישרדות.

שאלה 12

המאבק על הלחם - המדיניות הגרמנית הייתה לספק מעט מאוד מזון לגטו ויחד עם זאת לאסור על יהודים לצאת מהגטו ללא אישור. מי שייתפס מחוץ לגטו ימות בירייה. הממונה על ענייני הבריאות בגנרל גוברנמן תיאר את המדיניות הנאצית כך: "...קיימות שתי דרכים בלבד: או דנים את היהודים בגטאות למוות מרעב או מוות בירייה. אמנם

בסופו של דבר התוצאה תהייה זהה, אבל האמצעי השני הוא המרתיע ביותר. אין אנו יכולים לנהוג אחרת... כי תפקידנו היחידי והבלעדי הוא לדאוג שגרמני לא יפגע מהמגפות ושהפרזיטים (היהודים) האלה לא יסכנו אותנו, לשם מטרה זו כל אמצעי יהיה טוב בשבילנו".

דברים אלה מלמדים כי המיתה האיטית מרעב הייתה צפויה בגטאות מתחילת קיומם. המדיניות הגרמנית הקציבה לכל יהודי בגטו 250-300 קלוריות ביום. לפולנים לעומת זאת הוקצבו פי 3 או פי 4 אך עדיין מעט ממה שזקוק לו אדם מבוגר כדי להתקיים. המאבק במדיניות ההרעבה התקיים במספר דרכים:

- א. היודנרט בשיתוף עם "המוסד לעזרה עצמית" פעלו בשיתוף פעולה. היודנרט קיבל הקצבות מזון מהגרמנים וחילק את המזון לפי תלוישים מיוחדים. בנוסף הגיעו תרומות מארגונים יהודיים בחו"ל- כמו הגיוינט, הוקמו מטבחים ציבוריים וחולקו בגדים ונעליים.
- ב. הברחת מזון לגטו אמנם הייתה אסורה רשמית אך הרשויות נהגו לעיתים להתעלם מההברחות מאחר והרוויחו מהן הון תועפות. השוחד זרם לשוטרים גרמנים, פולנים ויהודים ששמרו על שערי הגטו. בלילות עברו דרכם דברי מזון והם העלימו עין. דרך נוספת להברחה הייתה של אלה שעבדו ברישיון מחוץ לגטו במפעלים גרמניים ופולניים והבריחו ממפעלים או חנויות מזון. מבין המבריחים יש לציין את מבצעי ההברחה של הילדים שברחו מן הגטו כדי להביא מעט מזון דרך עגלות אשפה, דרך חריץ בגדר, דרך הסורגים תוך סיכון עצמי. ככל שעבר זמן לקראת תחילת 1942 המצב הורע ורבים הסתובבו מצומקים וחסרי כל...

נושא 5 - חירות ושוויון בעת החדשה

פרק ראשון

שאלה 17, סעיף א'

עקרונות היסוד של הליברליזם הכלכלי

א. יזמה פרטית-

אדם סמית מציג את תפיסתו הכלכלית של הליברליזם ותומך בעקרון היזמה הפרטית. לטענתו, רק המאמץ הטבעי של כל אדם לשפר את מצבו במלוא החופש והביטחון יביא את כלל החברה לידי שגשוג ועושר. כל פרט מנסה במלוא כוחותיו להגדיל את ההון הנמצא ברשותו למען תועלתו האישית ולא לתועלתה של החברה. התוצאה ממאמץ זה משפיעה גם על התפתחותה של החברה. בקדמו את האינטרסים שלו, פועל הפרט לקידום האינטרסים של החברה בצורה מועילה יותר משהיה עושה לו התכוון לכך מלכתחילה. הרי בני האדם אינם פועלים לטובת הכלל מתוך נדיבות לב... השאיפה לרווח משלהם היא המניעה אותם...

ב. יש למנוע את התערבות השלטון במשק

התערבות מצד השלטון עלולה לעכב את תהליך ההתפתחות ולהקטין את התוצר השנתי ואת כוח העבודה. שכן, דרך ההתערבות במשק מונעים הזרמה של הון אל ענף ייצור אחד ומכוונים אותו לענף ייצור אחר... ברגע שיוסרו כל שיטות ההעדפה או הבלימה תתפתח באופן טבעי שיטה פשוטה וברורה, חופשית וטבעית: כל אדם שאינו עובר על חוקי הצדק יהיה חופשי לדאוג לענייניו על פי דרכו ולהתחרות באדם אחר או בקבוצת אנשים על פי חריצותו תוך שימוש בהונן הפרטי. השלטון ישתחרר לחלוטין ממשימת הפיקוח על יזמתם של בני אדם פרטיים כדי להטותה לטובת ענייני החברה.

ג. היחס למכסי המגן-

מיל מתייחס להתערבותה של המדינה בקשרי החוץ הכלכליים בכך שהיא פועלת להגנת התעשייה הלאומית ומטילה "מכסי מגן" כדי להגן על תוצרת מקומית. לטענתו, התערבות זו מזיקה ומיותרת. מכסי המגן הופכים את הייצור במדינה ליעיל פחות משיכול היה להיות בתנאים אחרים שכן, ללא מכסי מגן ניתן להשיג

מוצרים בעזרת השקעה קטנה יותר של הון ועבודה. גם אספקת המזון יכולה להיות בשפע בארץ המקבלת את אספקתה מהמרחב הגדול ולא מסתפקת בתוצרתה ... רק במקרה אחד ניתן להצדיק מכסי מגן, טוען מיל, כשמטילים אותם כהוראת שעה במדינה חדשה ומתפתחת המעוניינת לבסס את התעשייה המקומית המתאימה במיוחד לצרכי הארץ...

ד. היחס לאיגודי עובדים

מיל מתנגד לכך שהמדינה תאסור על הקמתם של ארגוני עובדים הפועלים לשם העלאת שכרם. לדעתו, יש להתייחס לארגונים אלה בדרך חיובית שכן הם הוקמו מרצון ולא הופעל כל לחץ על המצטרפים...

שאלה 17, סעיף ב'

הביקורת של מרקס על הליברליזם הכלכלי (קפיטליזם)

בחברה קפיטליסטית הקפיטל (ההון) הוא הכוח השולט על העבודה ומוצריה. כוח זה נמצא בידי הקפיטליסט לא משום סגולותיו האישיות או האנושיות אלא מאחר והוא בעליו של הקפיטל. כוח הקנייה של הקפיטל הוא עצמה שאי אפשר לעמוד בפניה. הקפיטליסט מרחיב את שלטונו באמצעות הקפיטל ביחס לעבודה וביחס לפועלים: שכר העבודה נקבע ע"י המאבק המר שבין הקפיטליסט והפועל. במאבק זה ניצחונו של הקפיטליסט הוא וודאי. הפועל מקבל שכר עבודה נמוך כדי שיספיק לו לכלכלת ביתו וכדי שלא יכחד. שכר העבודה הנמוך עולה בקנה אחד עם רמת קיום אנושית בשיעור הנמוך ביותר. הקפיטליסט אינו מעוניין לשלם לפועל עבור עבודתו מאחר והוא רוצה להרוויח לכן, הוא ישלם לפועל רק כדי כיסוי הוצאות הקיום המינימאליות שלו ושל בני משפחתו.

כך נוצר פער בין ערך עבודתו של הפועל לבין השכר שהוא מקבל. פער זה הוא "הרווח העודף". הרווח הוא מקור ההון של הקפיטליסט. באמצעות מקור הון זה הוא שולט על הפועל...

הקפיטליסט יכול להתקיים זמן רב בלי פועל משיכול הפועל להתקיים בלי הקפיטליסט. הוא יכול להתאגד כדי לקדם את האינטרסים שלו והתאגדות בקרב הקפיטליסטים נחשבת למקובלת וידועה בעוד בקרב הפועלים ההתאגדות אסורה ובעלת תוצאות מכאיבות. קיומו של הפועל דומה איפה לקיומה של כל סחורה אחרת. הפועל הוא למעשה קפיטל חי, ערכו כקפיטל עולה בהתאם להיצע וביקוש.

לפועל אין כל קיום כאדם אלא כפועל בלבד הכלכלה הקפיטליסטית אינה מכירה את הפועל מחוסר העבודה, את הפועל מחוץ לשעות העבודה, את המובטל, הרעב ללחם, את מוכה העוני והפשע- כל אלה הן דמויות שהחברה הקפיטליסטית לא מכירה בהן... מצבו של הפועל משתנה בהתאם לתנאיה של החברה הקפיטליסטית- ניתן להתייחס לשלושה מצבים אפשריים ולבחון מה מצבו של הפועל בתנאים אלה:

א. אם החברה הקפיטליסטית נמצאת במצב של הידרדרות כלכלית סובל הפועל יותר מכולם.

ב. בחברה הנמצאת בצמיחה נמצא הפועל במצב קשה בשל התנאים הבאים: מתחילה תחרות בין הקפיטליסטים, הביקוש לפועלים עולה על ההיצע וכך מציעים לפועל שכר יותר גבוה. כך, הפועל המעוניין להשתכר יותר מקריב את זמנו ועובד עבודת עבדים ומוותר על חירותו למען תאוות הבצע. יחד עם זאת, העבודה הקשה מקצרת את חייו. כשמתרחבת התחרות בין הקפיטליסטים: הקפיטל הגדול הורס את הקפיטל הקטן וחלק מהקפיטליסטים מידרדר למעמד הפועלים. ע"י תוספת היצע זה חוזר מעמד הפועלים וסובל מהורדת שכר ומוצא את עצמו בתלות גדולה עוד יותר בקפיטליסטים. חלק ממעמד הפועלים מדרדר למצב של קבצנות ומיתה ברעב.

בחברה הנמצאת בצמיחה כלכלית הפועל יורד לדרגת מכונה והמכונה הופכת כבת תחרות לו, היקף הייצור גדל וכך גם מספר הפועלים אך יחד עם זאת גדלים עודפי התוצרת. כשגדל העודף, מפוטרים רבים מן הפועלים ומוצאים מחוץ למעגל העבודה או ששכרם מגיע למינימום.

ג. בחברה שהשיגה את מלוא העושר עדיין יהיו בה שכר העבודה ושעורי הרווח של הפועל נמוכים ביותר. התחרות על התעסוקה תהיה כה רבה עד כי תעמיד את שכר העבודה על מה שהכרחי כדי לקיים מספר מסוים של פועלים. רבים יצטרכו למות.

הפועל נהפך לסחורה זולה יותר ככל שהוא מיצר סחורות מרובות יותר. עבודת הפועל יוצרת הון ויחד עם ההון נוצרים התנאים לשעבודו של הפועל. וכך, במקום שהעבודה תהיה מעשה יצירה של העובד היא מספקת בידי הקפיטליסט את האמצעים לניצולו ולשלילת אישיותו החופשית. כך מצבו של הפועל הוא מצב ניצול וניכור. עבודתו של הפועל היא עבודה כפויה ההורסת את גופו ונפשו. באמצעות העבודה הפועל לא מגשים את עצמו אלא מכחיש את עצמו וחש אומלל, הוא אינו מפתח אנרגיה גופנית ורוחנית חופשית.

הניכור בא לידי ביטוי בשני תחומים: יחסו של הפועל למוצר כאל מוצר זר המתנשא מעליו ויחסו של הפועל אל פעילותו שלו כאילו היא זרה ובלתי שייכת לו. העבודה היא סבל, פעילות המשפיעה על חייו, על האנרגיה הרוחנית והפיזית ומכוונת נגדו... כך למעשה מתנכר הפועל לא רק למוצר שהוא מייצר אלא גם לעצמו.

אך הניכור בא לידי ביטוי בתחום נוסף, העבודה הופכת לפעילות שמטרתה קיומית בלבד- למען סיפוק צרכיו הפיזיים... האדם אינו חי כיצור אנושי, אינו חווה חוויות כיצור אנושי אלא חי ממש כמו בעלי החיים כדי לספק את צרכיו הפיזיים. וכך, אין יתרון של האדם על הבהמה להיפך לבהמה יש את הטבע והטבע נלקח מהאדם... הטבע וחייו של האדם הופכים אמצעי קיומי חסרי מהות אנושית או רוחנית. האדם מנוכר לתוצר עבודתו, לפעילות חייו, לטיבו כיצור אנושי. האדם מנוכר לעצמו ומכאן מנוכר גם לזולתו.

המשטר הקפיטליסטי יתמוטט:

ככל שגיבר הניצול והניכור תהפוך ההתנגשות בין הפועל לבין הבורגני לובשת יותר ויותר אופי של מאבק בין שני מעמדות. ההתנגשות היא הכרחית. הפרולטריון יתגבש כמעמד כדי לשנות את מצבו ויפעל נגד המכונה, המוצר ונגד המעמד הבינוני. המעמד הבינוני חלש ולכן, חולשתו תנוצל ע"י הפרולטריון.

התפתחות התעשייה מוציאה את הפועלים מבידודם ומובילה אותם להתאחד באיגוד מהפכני. כיליונה של הבורגנות, מצד אחד וניצחונו של הפרולטריון מצד שני, הם בלתי נמנעים.

הצעד הראשון במהפכת הפועלים הוא העלאת הפרולטריון למעמד שליט, כיבוש הדמוקרטיה. הפרולטריון ישתמש בשלטונו המדיני כדי ליטול בהדרגה כל הון מן הבורגנות, לרכז את כל אמצעי הייצור בידי המדינה, כלומר, הפרולטריון המאורגן כמעמד שליט ירבה במהרה את כל כוחות הייצור.

תהליך זה יתקיים באמצעות **התערבות תקיפה** בזכות הקניין וביחסי הייצור הבורגניים- אמצעים אלה הם בלתי נמנעים ומשתנים מארץ לארץ על פי מידת התפתחותה.

שאלה 18, סעיף א'

משמעות עקרון החירות ועקרון השוויון על פי "הצהרת זכויות האדם והאזרח":
"הצהרת זכויות האדם והאזרח" שנוסחה ע"י לאפאייט ונועדה להבטיח את הזכויות הטבעיות והמקודשות של כל אדם מפני עריצות השלטון.

- א. ביסודה של ההצהרה הונחה ההשקפה כי בני האדם נולדו חופשיים ושווים בזכויותיהם. ייעודה של החברה הוא לשמור על קיום זכויותיו הטבעיות של האדם שאינן ניתנות לביטול והן: חירות, קניין, ביטחון והזכות להתנגד לדיכוי. החירות הוגדרה כרשותו של האדם לפעול על פי הבנתו, כל עוד אין הוא מקפח את זכויותיו המוצדקות של הזולת.
- ב. נקבע כי סמכויותיה של המדינה מוגבלות ע"י זכויות הפרט וגם המדינה כפופה לחוק.
- ג. העם הוא ריבוני והחוק מבטא את רצונו הכללי של העם.
- ד. כל האזרחים חייבים להיות שווים בפני החוק ושווים בזכותם לכהן בכל משרות הציבור בהתאם לכישרונותיהם והכשרתם. אין למנוע מהאזרח את האפשרות להביע דרך חירות את דעותיו ולהחזיק בהן.

ביסודה של ההצהרה הונחה ההשקפה כי בני האדם נולדו חופשיים ושווים בזכויותיהם וכי ייעודה של החברה הוא לשמור על קיום זכויותיו הטבעיות של האדם שאינן ניתנות לביטול שהן "חירות, קניין, ביטחון וזכות ההתנגדות לדיכוי". נקבע כי סמכויותיה של המדינה מוגבלות הן ע"י זכויות הפרט וכי גם המדינה כפופה לחוק.

החירות הוגדרה כרשותו של האדם לפעול על פי הבנתו, כל עוד אין הוא מקפח את זכויותיו המוצדקות של הזולת. העם הוא ריבוני והחוק איננו אלא ביטוי לרצונו הכללי של העם. כל האזרחים חייבים להיות שווים בפני החוק ושווים בזכותם לכהן בכל משרות הציבור בהתאם לכישרונותיהם והכשרתם. אין למנוע מהאזרח את האפשרות להביע דרך חירות את דעותיו ולהחזיק בהן.

העם- בעלי הרכוש.

החרות- חרות משעבוד, חירות לצבור קניין - קדושת הקניין והחרות להיבחר. יש לאפשר לפרט להתפתח על פי יכולתו ללא התערבות מצד המדינה.

שוויון- ביטול זכויות היתר של הכנסייה והאצולה. השוויון בפני החוק, הזכות לחרות שווה לכולם. השוויון אינו בתחום הכלכלי- חברתי.

יש לציין כי הצהרה זו נשענה על רעיונותיהם של:

רוסו על ריבונות העם.

לוק שהתייחס לארבע החירויות הבסיסיות של האדם: חופש, ביטחון הקניין, ביטחון החיים והזכות להתנגד למשטר עריץ.

מונטסקייה- שהתייחס להגבלת השלטון באמצעות הפרדת רשויות.

שני מסמכים אלה היוו הישג של המעמד הבינוני ששאף להגדיל את רכושו ותמך בהסרת כל המגבלות השלטוניות והמעמדיות על שאיפתו ומאמציו לצבור רכוש.

שאלה 18, סעיף ב'

לדברי רובספייר המטרה העומדת לנגד עינינו היא שלטונו של הצדק הנצחי המבוסס על עקרונות החופש והשוויון.

איזו מן ממשלה תוכל לחולל ניסים אלה? רק ממשלה דמוקרטית רפובליקנית. הכוח המניע ממשלה כזו הוא המידה הטובה הציבורית שהיא אהבת המולדת וחוקיה.

בבסיס מהותה של הדמוקרטיה נמצא השוויון ומלוא זכויות האזרח.

החירות פירושה שכל אחד ואחד ישמע להרמוניה המיוחדת והאחידה של הגוף כולו.

המושג חירות מקבילה המילה רפובליקה אחת שאינה ניתנת לחלוקה, המתעלמת

מייחודו של האדם. רפובליקה אחת היא המהות של החירות, לא יהיה לה קיום אם

היא תהיה רופפת עליה להיות מלוכדת ואחידה... אז תבוא החרות לידי ביטוי באופן מלא.

הרפובליקה היא לטובת העם ולא לטובת בעלי השררה. לכן, כל נטייה של התבדלות

ראויה לעונש... כל מי שנוטל לידיו סמכויות על חשבון החירות הציבורית הריהו אויב

האומה והאנושות כאחד.

החירות אין פירושה שחרור מכפייה אלא קיומם של מערכת ערכים אובייקטיביים

ומיוחדים המחייבים את כולם. האזרח יבטל את רצונו הפרטי בפני "הרצון הכללי" של

הציבור כולו. "הרצון הכללי" הוא "שלטון המידות הטובות"- ה- VERTU.

במשטר אמיתי של חירות יבוא קץ למפלגות, לפילוגים מאחר והן מפלגות את החירות,

מסיחות את הדעת ומרחיקות מן הלב את אהבת המולדת ואת המסירות המחלטת

לטובתה של המדינה. לכן "כל מפלגה היא פשע, הואיל והיא מביאה את העם לפילוג..."

מתישה את כוחו של המוסר הציבורי... ליכוד הרפובליקה הוא צו עליון...".

פרק שני

שאלה 19

באבף כתב את **"מניפסט השווים"**, מניפסט שהשפיע על עיצוב רעיונות קומוניסטים במאה ה-19. במניפסט מדגיש באבף את חשיבות השוויון הממשי שמשמעותו: **האדמה לא תהיה קניין פרטי**. האדמה אינה שייכת לאיש. אנו דורשים טובת הנאה כללית מפרי האדמה פריה נועד לכל העולם.

איננו מוכנים לסבול מצב על פיו **רוב בני האדם עובדים בזיעת אפם עבור הנאתו של קומץ קטן**.

כבר זמן ארוך מידי נתון בידיהם של פחות ממיליון איש מה ששיך לעשרים מיליון ומעלה בני דמותם, השווים להם.

תבוטלנה ההפלות, המסכסכות בין עשירים לעניים, בין גדולים לקטנים, בין אדונים ומשרתים, בין שליטים ונתינים.

יש לפקוח את העיניים לעם הצרפתי ששפע האושר עוד מחכה לו ולהכריז על רפובליקה של בני השוויון!

הדרך להגשמת השוויון לדעת באבף: המדינה חייבת ליטול לידיה את סדרי הייצור, החלוקה והצרכים של העם. כל האוכלוסייה תהיה עובדי מדינה, צרכנים ויצרנים כאחד. כל התוצרת תצא למחסנים משותפים ובהם יחלקו את המצרכים למרכזי תצרוכת במנות מסוימות. פועלים ותעשיות יתאגדו לאגודות מקצועיות. תכנית כוללת לשנה תקבע את המכסות בכל ענף מענפי הכלכלה. כל התעשייה תולאם והמסחר הפרטי יעלם. שלום העם ולחמו לא יהיו עוד בידי המנצלים. לא יהיה עוד צורך בהונאה, במעשי מרמה ובאגירת מצרכים. וממילא לא יהיה עוד מקום לדאגה מפני חוסר עבודה...

מרגע שתוקם מערכת כלכלית ההשגחה עליה תהפוך לפשוטה ומובנית לכל אדם. באבף מתנגד לחלוקת צרפת לחלקות קטנות ושוות של אדמה. לדעתו, חלוקה מעין זו עלולה ליצור סוגים חדשים של אי שוויון. לכן, יש השאיר את האדמה כולה בידי העם, ללא חלוקת אדמה, ללא קניין פרטי. "אנו מבקשים משהו גדול וצודק יותר... להסיר מצרפת כולה את הבעלים הפרטיים של אדמתה".

חזון אחרית הימים של באבף: בעיני באבף יש לתורתו תוקף מחלט ומיוחד. תוכניתו מחייבת מצב טבעי. היא תסלק כל אפשרות לפשע, ריב ומדון. מזימות של אמביציות וזדון. הממשלה תמנע קיומם של מחיצות וחומות, סכסוכים, רצח וגניבה. לא יהיו עוד פשעים ולכן לא יהיה עוד צורך בבתי משפט, בתי סוהר, עונשים... לא יתקיימו עוד בין בני האדם קנאה ותחרות, תאוה ויהירות, לא יהיו עוד יצרים רעים ואחיזת עיניים. לא

נדע עוד מהו פחד ומהי חרדה מפני המחר, מפני עתידנו ומפני עתיד ילדינו ומפני הזקנה. נבטיח לכל אדם אושר ושלווה, כל צרכיו יסופקו וביניהם: הפרנסה הקבועה שאינה תלויה באחרים ובעיקר אינה תלויה בשלטון. ברגע שמסלקים את הקניין הפרטי יגיעו לקיצם כל היצרים הרעים וייעלמו כל האמצעים המזיקים. בני האדם ייבחרו לנהל את ענייני הציבור לתקופות קצרות, מסוימות ולא יהיה להם עניין או אינטרס להתמיד בשלטון והשררה מאחר ובינו כי היא אינה מעניקה להם כל יתרון על פני הזולת.

שאלה 20

טיעונים בעד ונגד מדינת הרווחה:

טיעונים נגד מדינת רווחה:

א. **טיעון מנהלי-אדמיניסטרטיבי.** מדינת הרווחה היא מעצם טיבעה מדינה בירוקראטית, פקידותית המאורגנת היטב. בראש ההיררכיה חייב לעמוד "אדם עליון" כך עלולה מדינת הרווחה לסלול את הדרך למדינה טוטאליטרית. מרכז הכובד של החברה מוסט כלפי מעלה- כלפי השלטון ומנגנוניו הענקיים. כך, במדינת רווחה מתרכז הכוח השלטוני ותהליך קבלת ההחלטות וכן האחריות בידי השלטון השולט על אורח חייו של הפרט- תהליך זה יכול להיות מסוכן. כך, מדינת הרווחה תתרחב באופן מתמיד ותקיף יותר ויותר תחומי חיים ומגזר גדל והולך של אוכלוסייה. הממשל יעשה מנופח וביורוקראטי מידי, יגדלו המנגנונים על פי החוק הנודע של פרקינסון לפיו קם מעמד חדש אשר לו אינטרס מקצועי באותן בעיות שהביאו להתערבות המדינה במשק. כל הרחבה של מדיניות הרווחה נראית פשוטה, אך יחד עם זאת הנסיגה ממנה קשה וכמעט בלתי אפשרית מבחינה פוליטית. מדינת הרווחה פותרת בעיות למראית עין בלבד, היא מגדילה את כוחה של המדינה לממדים עצומים וגורמת לכך שהאוכלוסייה תתנהג כעדר של בהמות משא נפחדות שהרועה שלהן הוא הממשלה... מדינת הרווחה מתייחסת בחשדנות לכל גילוי של יזמה פרטית ושל עזרה עצמית. תומכיה מציינים מושג חדש של "חופש מפחד וחופש ממחסור" ולא מציינים חופש במובן של הגדרה עצמית ומתן ביטוי לאישיותו של הפרט. יזמה פרטית ועזרה אישית נחשבות כהתערבות האזרח בענייני הממשלה. כך, הופכת המדינה למדינה כל יכולה, עם משרדים ומומחים ותעמולה המתקצבים ע"י הציבור.

ב. **הטיעון הפסיכולוגי.** במדינה שאינה מדינת רווחה ניתן לסמוך על נכונות מסוימת מצד הפרט לקחת אחריותו אישית ונכונות לקחת סיכונים. במדינת רווחה נכונות הפרט לאחריות אישית נחלשת ואף מתעוותת. מדינת הרווחה מטשטשת את התוצאות החיוביות שיש למאמץ אישי מוגבר- למוטיבציה אישית וגורמת לתוצאות שליליות שמשמעותן היעדר מאמץ אישי, היעדר מוטיבציה. מדינת הרווחה תרמה להתפשטות הלך רוח של חוסר אחריות. רבים סומכים על הסיוע הציבורי, על כספי הציבור ויודעים שלא יסבלו עוד מחרפת רעב. הכוחות המניעים את בני האדם ליזמה אישית, לרצון להתקדם בחיים ולהגיע לעצמאות נפגעים ע"י טובות ההנאה שמעניקה מדינת הרווחה ללא מאמץ. בני האדם מתרגלים לקבל מבלי שיטריחו את עצמם... חדות היצירה וגאוות היוצר מפנים את מקומם לתכונות מסוג בקשת מתנות ובטלנות... היד המושטת לסיוע הופכת סמל מדינת הרווחה... מתן זכויות שוויוניות אכן נחוץ אך תהליך זה הרחיק לכת יתר על המידה שכן בתחום החינוך לדוגמא ירדה הרמה מאוד כדי להשוות את רמת החינוך... גם ביחס לזכות ההצבעה ניתן לראות כי חכם וכסיל עומדים יחד ושווים בקולם בקלפי. לכן, יש להעביר את אי השוויון הקיים בטבע בין כישרונות ויכולת אישית. לצדק חברתי ניתן להגיע רק בחברה שבצדק תהיה בלתי שוויונית...

טיעונים בעד מדינת רווחה:

- א. **הטיעון הבירוקרטי.** אין הכרח שמדינת הרווחה תהייה בירוקרטית. הרי גם מפעלים גדולים יכולים להיות בירוקרטים. היקפו של המפעל ולא היותו ציבורי או פרטי יוצר מנגנון פקידותי. עובדה היא כי למרות הבירוקרטיה של מדינת הרווחה החברה משגשגת יותר ויש בה פחות ניגודים מעמדיים.
- ב. **הטיעון הפסיכולוגי.** הכול מודים כי עזרה עצמית עדיפה על תלות בממשלה. ואכן, הרצון להתעלות על אחרים חזק לפחות באותה מידה כמו הרצון להשתוות אליהם. אין חשש מכך שהמין האנושי ירד בהכרח לרמה אחידה של הסתפקות במועט ובינוניות. מכאן, סיוע ממשלתי יכול להשתלב עם יזמה אישית וקבוצתית. לדוגמה: סיוע ממשלתי ליחידים ולקבוצות קואופרטיביות עודד יזמה נרחבת בתחום השיכון. פעמים רבות נאלץ השלטון בשל תנאים של מחסור לבנות שיכונים ציבוריים. שכן קיים חשש ממשכנות עוני העלולות להוביל לייאוש וחוסר אונים יותר מאשר להוביל למחסור ביזמה אישית או פעילות חוקית.

נושא 6 – תולדות ארה"ב

פרק ראשון

שאלה 21, סעיף א'

התמורות הכלכליות שחלו בארה"ב במחצית השנייה של המאה ה-19:

- א. מהפכת התיעוש הפכה את החברה האמריקנית מחברה כפרית חקלאית לחברה עירונית ומתועשת. ענפי התעשייה הכבדה: ענפי הברזל והפלדה, הפחם והנפט הופכים לענפי מפתח בעוד כוחה של החקלאות יורד. התעשייה האמריקנית נבנית מלכתחילה על חידושים טכנולוגיים מהמשוכללים ביותר. התפתחה מערכת תחבורה מסועפת ובמיוחד רשת צפופה של רכבות הנפרשת על פני כל הארץ ומחברת בין מזרח למערב. היבשת הצפון אמריקאית הופכת למדינה אחת ונוצר שוק לאומי ענקי למוצרי התעשייה השונים.
- ב. צמיחתם של העסקים הגדולים והמונופולים. צמיחת המפעלים הגדולים הייתה התופעה המבנית החשובה ביותר שפקדה את ארה"ב בשליש האחרון של המאה ה-19. התעשייה האמריקנית גילתה את יתרונותיו של המפעל הגדול: מפעל המסוגל לרכוש ציוד משוכלל, להביא להגדלת הייצור ולחיסכון עצום בהוצאות. המפעל הגדול יכול לעמוד בתחרות עם מפעלים יריבים ולהוציאם מכלל תחרות ע"י הורדה זמנית של המחירים. גם בעיתות משבר ביכולתו "לעצור את נשימתו" עד שיחלוף המשבר. צמיחת העסקים הגדולים הובילה למיזוג חברות למונופולים בענפים שונים: ענפי הפלדה, הנפט, הרכבות, הבשר... תאגידי הענק ידועים בשם "טרסטים".
- הטרסטים הצליחו לצמצם את התחרות בשוק ולרכז בידיהם כוח כלכלי ופוליטי עצום. ניתן לציין לדוגמא שני תאגידי גדולים: חברת הפלדה של קרנג'י וג'ון ד. רוקפלר בעל חברת "סטנדרט אויל" מספר בזיכרונותיו על צמיחתה של החברה המהווה דוגמא ליצירת מונופול.
- ג. כדי להפוך עסק קטן לעסק גדול לא די בהון עצמי יש צורך בגיוס הון. כך נוצר חברות המניות - ה- **CORPORATIO**. חברת המניות הופכת לצורה עסקית מקובלת בעולם העסקים האמריקני והבורסה שבה מתנהל הסחר במניות הופכת לשוק ההון המסייע לעלייתם של העסקים הגדולים המאפשר השקעות רווחיות גם לחוסכים קטנים...
- הכלכלה החלה להתבסס על יחידות ענק, על תאגידיים שאמנם לא ביטלו את העסקים הקטנים אך צמצמו את כוחם.

שאלה 21, סעיף ב'

הבעיות בתחום הכלכלה והחברה-

א. נוצרו פערים בין העיר לבין הכפר. החקלאים בארה"ב נקלעו למשבר ממושך למרות התקדמותה העצומה של החקלאות. (החקלאות התקדמה והתפתחה במהלך המאה ה-19 הודות למספר גורמים: שכלול הידע, הציוד ואמצעי התחבורה וכן יישוב שטחי המערב). למשבר היו מספר גורמים: הרחבת שטחי העיבוד וייעול הייצור החקלאי גרמו לעודפי תוצרת שהיה קשה לשווקם. ארצות כמו: אוסטרליה וארגנטינה שיווקו תוצרת חקלאית מתחרה בשווקי העולם. נוצר פער בין מחירי המוצרים התעשייתיים שלהם ניזקק החקלאי (דשנים, ציוד מכאני ועוד) שעליהם היו מכסי מגן ולכן, מחירים היה גבוה לבין מחירי התוצרת החקלאית שלא היו מוגנים ע"י מכסי מגן. הריבית על האשראי שקיבל החקלאי הייתה גבוהה ומחירי התוצרת החקלאית היו נמוכים. כך, חקלאים רבים שקעו בחובות ונאלצו למכור את אדמותיהם ולהפוך לאריסים...

ב. נוצרו פערים עצומים בין עשירים לבין עניים. בין מצבם הכלכלי של מספר אילי הון כמו: קרנג'י, רוקפלר ומורגאן שריכזו בידיהם כוח כלכלי ופוליטי רב לבין המוני הפועלים שעבדו בתנאים קשים ביותר במכרות, בתעשייה ובמלאכה כדי להתקיים. תנאי דיור ותנאי השכר היו עלובים ומשפילים ומעל ראשם ריחפה סכנה מתמדת של אבטלה. כך, ארה"ב שנחשבה ל"ארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות" לא נבדלה מהנעשה בעולם הישן שבו עוני, עזובה ופשע היו נחלת הכלל ולעומתם אצולה מצומצמת חיה בתנאים טובים ביותר...

ג. פערים עצומים בחלוקת העושר וההכנסה הלאומית. בסוף המאה ה-19 נמצא כי אחוז אחד בלבד של האוכלוסייה שולט על מחצית מכלל העושר הלאומי. את עושרם הגדול צברו אילי ההון הגדולים תוך ניצול אוצרות הטבע של האומה ותוך שליטה על מערכת התחבורה, המסחר והכספים. כך נשקפה סכנה לעצם אופיו הדמוקרטי של הממשל שכן, מעטים בעלי יכולת כלכלית והשפעה פוליטית שלטו ברבים והשפיעו מעל ומעבר לכוחם המספרי...

הדרכים בהן ניסה הממשל להתמודד עם בעיות אלו עד מלחמת העולם הראשונה היו:
מספר תיקונים חשובים בוצעו בתקופת הנשיאים תיאודור רוזוולט ווודרו וילסון.

בתחום הכלכלי -

1. חוק שרמן נגד הטרסטים (1890) הגדיר כבלתי חוקיים חוזים והתקשרויות העלולים לפגוע בחופש המסחר וליצור מונופולין.
2. הנשיא תיאודור רוזוולט הקים משרד למסחר ועבודה, שפיקח על פעילותן של החברות הגדולות. הנשיא ניהל מלחמה נגד הטרסטים והביא לפירוק אחד מתאגידי הרכבות הגדולים וכן, נאבק נגד טרסטים בענף תעשיית הבשר והטבק.
3. הממשל פועל לשימור אוצרות טבע ויוזם פרויקטים לפיתוח ושמירת הסביבה: הקמת סכרים, בניית תעלות, מפעלי השקאה, תחנות כוח...

בתחום חברתי-

1. ברוב מדינות הברית הוכרה כבר ב-1900 זכותם של הפועלים להתאגד, לשבות ולנהל מו"מ קולקטיבי על הסכמי עבודה. כמו כן בשנים הבאות החל תהליך של הבטחת תנאי עבודה מינימאליים לפועלים, רוב המדינות הנהיגו ביטוח במקרה של תאונות עבודה, נקבע שכר מינימום לנשים, הונהגו קצבאות לילדים, לקשישים ולמשפחות נזקקות, הונהג חוק חינוך חובה עד גיל 14.
2. התיקון ה-16 לחוקה (1906) מורה על הנהגת מס הכנסה אשר ייהפך למס פרוגרסיבי ויצמצם את הפערים העצומים בין עניים לעשירים.

שאלה 22, סעיף א'

הגורמים למעורבות האמריקאית בווייטנאם:

- א. בלימת הקומוניזם - ארה"ב פיתחה את "תורת הדומינו", על פיה העולם בנוי כדומינו שבו אסור להפקיר גם לא עמדה אחת לקומוניזם לבל יפלו אחריה עמדות נוספות.
- ב. "הגנה על העולם החופשי" - כפי שפעלה מאז דוקטרינת טרומן.
- ג. פרשנות שגויה ביחס לנעשה בווייטנאם - ב-1954 הסתיים שלטונה הקולוניאלי של צרפת בהודו-סין: לאוס, קמבודיה ווייטנאם. וייטנאם חולקה לשתי מדינות. הסכם חלוקתה הושג לאחר מו"מ ממושך שבו הייתה מעורבות לצד ארה"ב גם המעצמות הגדולות. הסכם החלוקה נקבע כזמני עד ששתי המדינות תתאחדנה למדינה דמוקרטית אחת. וייטנאם הצפונית הפכה לקומוניסטית ובווייטנאם הדרומית קם משטר עריץ ומושחת שהיה אנטי קומוניסטי במהותו. האמריקאים

סייעו לממשל הדרומי הן במימון והן במשלוח כוחות לחימה שאמורות לסייע לדרום וייטנאם להקים צבא יעיל. כנגד משטר זה קמה תנועה מחתרית רחבה שנקראה בפי מתנגדיה הווייטקונג- הקומוניסטים הווייטנאמיים- למרות שלא הייתה קומוניסטית במהותה.

במשך הזמן זכתה תנועה זו בסיוע מצד השלטונות הקומוניסטים בצפון וייטנאם והפכה למחתרת לוחמת שמטרתה להפיל את הממשל העריץ בדרום וייטנאם. בדרום וייטנאם גבר הקרע ונעשו ניסיונות להפיכה נגד הממשל הדרום וייטנאמי. כשנרצח הנהיג הדרום וייטנאמי- דיים- הניחה בארה"ב כי היא נקלעת למלחמת אזרחים בין כנופיות המשתמשות בכסף ונשק אמריקאי. וכי הווייטנאמיים תומכים בנשיא הצפוני. בזמן זה הנשיא קנדי נרצח וכשנכנס ג'ונסון לבית הלבן התעלם מההערכות הקודמות ושלח כוחות אמריקאיים נוספים לדרום וייטנאם בטענה כי ארה"ב תסייע לדרום וייטנאם הדמוקרטית לבלום את הקומוניזם העלול להתפשט למדינות נוספות בדרום מזרח אסיה ומשם אף לארה"ב. בשלב זה החלה ארה"ב להתערב תוך התייחסות המאורעות בווייטנאם והשוואתם לנעשה בקוריאה. **פרשנות זו הייתה שגויה מעיקרה** מאחר והאירועים והתנאים בווייטנאם אינם זהים לאלה שהתקיימו בקוריאה.

במלחמת קוריאה הגוש הקומוניסטי היה מלוכד וקיבל תכתיבים ממוסקבה ואכן לדעת רבים חתר להשלטת הקומוניזם בעולם. אך לאחר מותו של סטאלין התפצל הגוש הקומוניסטי למספר גורמים שניהלו מדיניות באופן עצמאי, מתוך שיקולים ואינטרסים מקומיים מבלי לקבל תכתיבים ממוסקבה. יש לציין כי בתקופת סטאלין השיקולים היו בינלאומיים ולא מקומיים- צרים. מספר דוגמאות מייצגות את המצב החדש שנוצר לאחר מותו של סטאלין:

- נוצר קרע בין בריה"מ לסין.
- צפון וייטנאם הקומוניסטית הפכה במידה רבה לעצמאית בשיקוליה והחלטותיה ותמרנה בין שתי הענקיות הקומוניסטיות: בריה"מ וסין.
- תנועות שחרור רבות בקרב העולם השלישי ביקשו סיוע ממדינות קומוניסטיות מבלי שיאמצו לעצמן השקפת עולם קומוניסטית או יקימו משטרים קומוניסטים בארצותיהם.

השינוי המשמעותי שחל בזירה הבינלאומית לאחר מותו של סטאלין והתפצלות הגוש הקומוניסטי צריך היה לשנות את הנחות היסוד האמריקאיות. מעתה

המאבק לא היה בהכרח מאבק בין העולם הקומוניסטי לעולם החופשי שבו חייבת ארה"ב להגן על העולם החופשי.
כך, בוויטנאם, המאבק לא היה למען השלטת קומוניזם כפי שהניחה ארה"ב, אלא נגד ממשל עריץ אשר מנע מהאוכלוסייה כל סיכוי להתנער ממצוקתה. העובדה שהמאבק ניתמך ע"י וויטנאם הצפונית לא הפכה את המאבק למאבק המאיים על ביטחוננו ושלמותו של העולם המערבי, הדמוקרטי...

הסיבות לכישלונה:

- א. כוחות הקומוניסטים מהצפון סייעו לוייטקונג בדרום. המלחמה התנהלה בלב ליבה של האוכלוסייה האזרחית ולא ניתן היה להפריד בין הלוחמים לבין האזרחים. רבים מהחיילים נלחמו חודשים ארוכים בשדות האורז נגד גברים, נשים וילדים... מראות הזוועה הציפו את החייל האמריקאי ורבים חזרו הביתה מזועזעים, מכורים לסמים אך בעיקר ציניקנים ומפוכחים ביחס למהותו של החלום האמריקאי שעל ברכיו חונכו.
- ב. המחיר הכלכלי והאנושי היה עצום - יותר מ 1/2 מיליון חיילים נשלחו לוייטנאם בשיאה של המעורבות. בשיאה עלתה המלחמה למעלה מ- 30 מיליארד דולאר בשנה וכ- 200 מיליארד דולר בסך הכול. אבדות האמריקאים בנפש הגיעו בשיא המלחמה לאלף איש בשבוע! סה"כ לאמריקאים היו יותר מ- 58,000 הרוגים.
- ג. ככל שהתארכה המלחמה התחזקה רוח הלחימה של העם הוייטנאמי ונפגע המורל של החייל האמריקאי אשר חדל לראות את הטעם למלחמה אכזרית, ממושכת, מתישה וחסרת תוחלת. החייל האמריקאי יצא למשימת חיסול תאי וייטקונג קומוניסטיים, אולם היות וכל האזרחים נחשדו כאנשי וייטקונג לא הייתה כל אפשרות לעשות זאת ללא מעשי טבח המוניים באוכלוסייה המקומית.
- ד. ערעור התדמית המוסרית של החברה האמריקאית ודעת הקהל - בפעם הראשונה התעורר הציבור ותהה מהן המטרות והערכים שהביאו למלחמה. תדמיתה המוסרית של ארה"ב נפגעה הן מבית, בקרב אזרחיה והן בעיני דעת הקהל בעולם. דעת הקהל החלה להתקומם והחלו להישאל שאלות ונוצרו תהיות ביחס להשפעתה של המלחמה נפשית ופיזית על החייל האמריקאי.
- ה. התערעורת הלכידות וההסכמה הלאומית - עד הכניסה לוייטנאם נראה היה שהחברה האמריקאית תומכת ואף מגובשת סביב מדיניות החוץ האנטי קומוניסטית של הממשל, סביב מדיניות הבלימה. נוצר קונצנזוס סביב ההכרח להגן על האינטרסים החיוניים של ארה"ב במערב אירופה, ביפאן, בדרום

אמריקה ובחלק מהאזורים במזרח התיכון. ארה"ב, הסכימו רבים, צריכה לעשות הכול כדי למנוע את נפילתם של האזורים הללו בידי הקומוניסטים. אך כשהתברר כי "מדיניות הבלימה" ו"השמירה על הסדר העולמי" גורמת לקטל המוני של אוכלוסייה אזרחית, לאובדן חיים לצעירים אמריקאים רבים ולהשקעה כלכלית עצומה ללא השגת המטרה- אז החל להתערער הקונצנזוס הלאומי.

שאלה 22, סעיף ב'

הממשל האמריקאי משנה את מדיניותו- "דוקטרינת ניקסון" והמדיניות הריאלית
ב-1969 החל ניקסון את כהונתו כנשיא ארה"ב. (מזכיר המדינה היה הנרי קיסינג'ר). הנשיא ניקסון התנתק מהתפיסה המסורתית- אידיאולוגית שראתה בארה"ב שומר החירות בעולם ופנה לכיוון של מדיניות ריאלית. ארה"ב היא אמנם מעצמה עולמית אך עליה ישנם סייגים... ניקסון דיבר על הצורך לשמור על "פרופיל נמוך". ארה"ב אינה מתכוונת לחזור למדיניות הבדלנות, אך עליה לוותר על החלום הבלתי מציאותי של הבטחת החרות והדמוקרטיה בעולם. מעורבותה תהייה סלקטיבית והיא תתערב במקום ובשעה שיחייבו מעורבות. ההנחה הייתה כי העולם אינו דו-קטבי (דו גושי כפי שהיה במלחמה הקרה) אלא, פוליצנטרי (רב קוטבי) ובו פועלים מספר כוחות: ארה"ב, בריה"מ וסין. ואולי גם יפאן ואירופה המערבית. בעולם רב קוטבי יש לחלק את התפקידים בין הגופים השונים וכך ארה"ב תצמצם את מעורבותה הצבאית תוך הנחה שגם כוחות צבאיים אחרים ובעיקר ממערב אירופה ויפאן ייטלו חלק במאמץ לשמור על האינטרסים של העולם החופשי.

"דוקטרינת ניקסון" שמרה על ערכה של ארה"ב ועל תפקידיה החיוניים של ארה"ב בעולם, אך יחד עם זאת קראה למדינות נוספות לקחת חלק ממשי במדיניות זו הן רעיונית והן תקציבית. על ארה"ב להפנות משאבים גם כלפי פנים. אף אומה גם החזקה ביותר, טען ניקסון, אינה יכולה בעת ובעונה אחת לפעול בכל המישורים, לפתור את כל הבעיות בכל רחבי תבל וגם בתוך הארץ פנימה. העם האמריקאי אינו יכול לתמוך בניסיון לפתור בעיות מקומיות של עמים שונים מעבר לים... בעיקר כאשר עליהם לעשות מאמצים כדי לפתור את בעיותיהם בעצמם. ארה"ב לא צריכה להיות בדלנית אך גם לא מעורבת... אל לה להיות משני צידי המטוטלת, אלא להישאר מעורבת רק בדרך ברת ביצוע. ארה"ב תצמצם את מעורבותה הצבאית בעולם ותעצב מחדש קונצנזוס לאומי סביב מנהיגות חדשה. מנהיגות שתקיים מדיניות מאוזנת וחיונית. אל

לנו לקצץ בבת אחת את כל כוחותינו בעולם אלא לבצע את הקיצוץ תוך שיקול דעת, באופן מאוזן תוך התחשבות בתוצאות.

הביטויים למדיניות זו:

- א. **קשירת קשרים פוליטיים ומסחריים" עם סין תוך התגברות על מסורת של איבה ונידוי כלפי סין הקומוניסטית.** מדיניות זו זכתה לשם "הפתיחה הסינית". ארה"ב ניצלה את האיבה בין סין לבריה"מ, הרחיבה את הפער ביניהן ע"י תקיעת טריז אמריקני ביניהן. קשרים אלה הפעילו לחץ על בריה"מ שחששה מפני שיתוף פעולה בין שתי מדינות יריבות נגדה. מדיניות "הפתיחה הסינית" אפשרה יצירת מוקד נוסף מלבד שני המוקדים הקיימים: בריה"מ וארה"ב.
- ב. **ההתקרבות בין סין לארה"ב הובילה בלית ברירה לשיתוף פעולה בין ארה"ב לבריה"מ.** בתחילה הובטח שיתוף פעולה במספר אזורי סכסוך ובעיקר בוייטנאם אך אחר כך החלו דיונים על הגבלת מרוץ החימוש הגרעיני. בסופו של מו"מ בנושא זה נחתם הסכם סאל"ט הראשון. כמו כן העניקה ארה"ב סיוע כלכלי וטכנולוגי לבריה"מ. שתי המעצמות הגיעו למעין הסכמה שיעדיפו הדברות על פני עימות במידה ויפרצו סכסוכים בינלאומיים יש להגבילם ולמנוע עימות בין שתי המעצמות. בכך הונח הבסיס ל"דטאנט"- **למדיניות ההפשרה בין שתי המעצמות.**
- ג. **ההיחלצות ממלחמת וייטנאם.** בינואר 1973 הסתיים מו"מ ממושך שאפשר את הוצאת הכוחות האמריקאים מוייטנאם. סין הייתה מעורבת במו"מ מאחורי הקלעים והשפיעה על צפון וייטנאם לסיים את הסכסוך.

הסיבות לשינוי זה:

- א. מאזן האימה והיריבות בין המעצמות דעכו לטובת הדברות, החשש ממלחמה גרעינית גבר ושתי המעצמות החלו להידבר ביניהן, כדי להפחית את המתיחות.
- ב. ההסתבכות וההפסד הצבאי והכלכלי בוייטנאם.
- ג. מחאה רחבה מצד הציבור והתערערו ההסכמה הלאומית ביחס למטרותיה ומדיניותה של ארה"ב. בארה"ב החלה להתגבש בשנות ה-60 תנועת התנגדות ומחאה רחבה שקראה ליציאה מוייטנאם ושינוי בסדר העדיפויות האמריקאי.
- ד. ניקסון נבחר לנשיא ארה"ב ויחד עם קיסינג'ר משנה את מדיניות החוץ של ארה"ב על רקע המחאה האמריקאית.

פרק שני

שאלה 23

תפקידיו וסמכויותיו של הנשיא-

- א. **מכהן כראש המדינה ומסמל את האחדות הלאומית האמריקנית-** בתפקיד זה הוא ממלא תפקידים ייצוגיים כמו השתתפות באירועים בינלאומיים, קבלת אורחים רשמיים וחתימה על מסמכי המדינה. תפקיד זה מקנה לו מעמד מיוחד הן בעיני עמו והן בעיני גורמי חוץ.
- ב. **הנשיא הוא המפקד העליון של הצבא-** בעידן הגרעיני ובעת משברים בינלאומיים יש לכך חשיבות רבה. ניתן לציין מספר רב של דוגמאות היסטוריות המעידות על חשיבותו של תפקיד זה: טרומן שלח כוחות אמריקניים להילחם בקוריאה ופיטר במהלך מלחמת קוריאה את הגנרל דאגלאס מקארטור בשל חילוקי דעות וסירוב לפקודות. קנדי תמרן בזהירות את כוחות הצבא בזמן משבר הטילים בקובה. ג'ונסון וניקסון נקטו בצעדים צבאיים שונים כדי למנוע מעורבות סובייטית צבאית במלחמת ששת הימים ובמלחמת יום הכיפורים. הנשיאים קנדי, ג'ונסון וניקסון העמיקו את המעורבות האמריקנית בדרום מזרח אסיה. כדי להגביל את כוחו של הנשיא כמפקד הצבא הוטלה הסמכות להכריז מלחמה על הקונגרס כפי שקרה במלחמת העולם הראשונה והשנייה.
- אך לעומת זאת מלחמות קוריאה (טרומן) ווייטנאם (קנדי, ג'ונסון וניקסון) נעשו ללא אישור הקונגרס לאחר שהוגדרו ע"י הנשיאים כ"פעולות שיטור" הדרושות להדיפת הקומוניזם ותואמות את התחייבויותיה של ארה"ב במישור הבינלאומי.
- ג. **הנשיא עומד בראש הבירוקרטיה הפדראלית האחראית לבצע את מדיניות הממשל ותוכניותיו-** במסגרת הנשיאות פועל הקבינט הנשיאותי- מעין "ממשלה" המורכב מ-12 "מיניסטרים"- ראשיהם משמשים יועצים לנשיא. הקבינט אינו מקבל החלטות זוהי פונקציה השמורה לנשיא בלבד. המיניסטרים בארה"ב נקראים "מחלקות" וראשיהם קרויים "מזכירים". המזכירים מתמנים ע"י הנשיא באישור הסנט. הנשיא רשאי לפטרם או להחליפם בכל עת שירצה.
- בנוסף לקבינט פועלת ליד הנשיא מערכת מורכבת של גופי תיאום, בקרה וייעוץ.** כל מועמד לנשיאות צריך להיות בעל יכולת וניסיון לעמוד בראש מערכת מורכבת ואדירה מעין זו שבה פועלים אלפי אנשים במסגרות שונות: מחלקות, מועצות וועדות קבועות. בין הגופים החשובים ניתן לציין את המשרד לתקציב

ונייהול, המועצה לביטחון לאומי, המועצה לענייני פנים ומועצת היועצים הכלכליים. גופים אלה אוספים מידע, מכינים תוכניות, מציעים חוקים, מתאמים מדיניות ותפקידים בין המיניסטריונים השונים ועוקבים אחרי ביצוע קפדני של הוראות הנשיא.

ד. הנשיא עומד בראש מפלגתו- יש לו השפעה רבה על ניסוח מצע המפלגה ועמדותיה. הוא מאייש מאות של משרות המוגדרות כ"משרות פוליטיות" באנשים מקורבים לו או מאנשי מפלגתו.

דוגמאות ליישום עקרון "האיזונים והבלמים" כלפי מוסד הנשיאות:

במדיניות החוץ והביטחון. הנשיא הוא אמנם המפקד העליון של הצבא אבל הזכות להכריז מלחמה הוטלה על הקונגרס. מחברי החוקה לא לקחו בחשבון את העובדה כי נשיא בארה"ב יוביל למלחמות כמו המלחמה בקוריאה ובווייטנאם ללא הרשאה מצד הקונגרס.

כדי למנוע פעילות צבאית בעתיד ללא הרשאה מצד הקונגרס התקבל "חוק סמכויות המלחמה"- המגביל את סמכותו של הנשיא לפתוח במעורבות צבאית: הנשיא יכול להורות על פעולה צבאית בלי אישור הקונגרס ל-60 יום (במקרה ויש אירועים בלתי צפויים המחייבים פעולה מיידית).

תקופה זו ניתנת להארכה ב-30 יום נוספים. מעבר לתקופה זו חייב הקונגרס לאשר כל פעילות צבאית מחוץ לגבולות ארה"ב. למרות שהנשיא ניקסון הטיל "וטו" על הצעת החוק ביטל הקונגרס את הוטו והחוק אושר.

במדיניות הפנים. לדוגמא: הקונגרס אישר סכומי כסף לתחומי הרווחה והחינוך ועמד על כך כי הנשיא ניקסון ישתמש בכספים כולם לצורך יישום התוכנית ולא בחלקם בלבד כפי ששקל לעשות. המחלוקת הגיעה לבית המשפט הפדראלי שקבע כי הנשיא מחויב לפעול על פי החלטות הקונגרס.

איילי הון ותעשייה:

- א. ענפי הבנקאות האשראי וההשקעות - מרכזים בידיהם כוח כלכלי ופוליטי. בתוך קהילה ההון ישנם מספר משפחות כמו מורגן ורוקפלר שנחשבות למשפחות עשירות השולטות כבר מתחילת המאה ה-20 על עשרות בנקים, חברות ביטוח וחברות השקעות.
- ב. אנשי תעשייה - השפיעו על מדינות הפנים והחוץ של ארה"ב כך לדוגמא חברת "ג'נרל מוטורס" מעורבת בייצור של מאות מוצרים, מקבלת החלטות עסקיות ומשפיעה על המשק האמריקאי ועל קשרי החוץ שלו. גם התעשייה הצבאית נמצאת בידיים פרטיות משפיעה על מערכת היחסים בין הממשל לבין המערכת הכלכלית. יש לה קשרים הדוקים עם הצבא, עם משרד ההגנה, קשרים המבוססים על אינטרס משותף. מערכת היחסים בין התעשייה לצבא זכתה במהלך השנים לשם "הקומפלקס הצבאי תעשייתי". הצבא מעוניין בפיתוח נשק מתוחכם והתעשייה הצבאית מעוניינת לייצר כמה שיותר, למכור ולהרוויח. ואכן במלחמת וייטנאם נשמעו קולות המבקרים קשר זה, ביניהם של אנשי קונגרס, שטענו כי אנשי צבא ואנשי התעשייה הצבאית משפיעים על תהליכי קבלת ההחלטות של הממשל האמריקאי וכי ישנם קצינים בצבא שפרשו מהצבא, השתלבו במערך התעשייה בכדי למקסם רווחים.
- ג. חברות בתחום החקלאות - השפיעו על מדיניות החוץ של ארה"ב ובעיקר על היחסים בין ארה"ב לבין אמריקה הלטינית. שם נוצרו חוות ענקיות שבהן הועסקו מקומיים תמורת שכר זעום ומכרו את מוצריהם למשק האמריקאי וכך הגדילו את רווחיהם.
- ד. חברות הנפט - בעלות אינטרסים בשיווק נפט וביצירת קשרים עם מדינות עתירות נפט. חברות אלה מפעילות לחץ על הממשל האמריקאי לקיים מדיניות פרו-ערבית ולא פרו-ישראלית.

הגורמים שציינו השפיעו על הממשל האמריקאי, על הכלכלה ועל מדיניות החוץ באמצעות חברות פרסום, חברות לעריכת דין והפעלת לחץ על אנשי קונגרס ואנשי ממשל. חברות פרסום משפיעות באמצעות משאבי ענק המושקעים באמצעי התקשורת ההמוניים, הן משווקות דרך הפרסום מוצרים שונים מהתעשייה והחקלאות, ובכך מאפשרות לחברות המייצרות להרחיב את רווחיהם.

משרדי עורכי דין, גדולים בהקיפם, מקושרים היטב לחוגים פוליטיים שונים ומצליחים להגיע להישגים דרך קשריהם עבור לקוחותיהם, הלקוחות הם איילי ההון.

מערכת היחסים בין הגורמים שצינו לבין מערכות השלטון השונות מקדמת את האינטרסים של איילי ההון, הם מהווים מיעוט, בעל אינטרסים צרים, וכאשר מקודמים האינטרסים שלהם עלולה להיפגע כלל האוכלוסייה. יש לציין כי מערכת היחסים והקשרים היא לא רק מול הממשל אלא גם בינם לבין עצמם.

קבוצות לחץ או "קבוצות לובי" - המושג "קבוצות לובי" שאול מהמסדרונות שבהם נפגשים עם אנשי ממשל כדי לשכנע אותם לתמוך במדיניות מסוימת. קבוצות אלה משמשות אמצעי להעברת רצונות ותביעות מצד האזרחים לממשל. ניתן לציין מספר קבוצות לחץ הפועלות בתחומים שונים:

א. בתחום הכלכלי- איגודי העובדים הגדולים המהווים כ-15% מכלל בעלי זכות הבחירה בארה"ב. איגודים אלה מנסים להשפיע על המדיניות בתחומי תעסוקה, תנאי עבודה ומחירים. כמו כן פועלות קבוצות לובי של חקלאים המנסות להשפיע על המדיניות בתחום הייצור החקלאי והסובסידיות.

ב. בתחום המקצועות החופשיים - פועלות קבוצות חזקות כמו: "אגודת הרופאים האמריקנית" שבמשך שנים הצליחה למנוע ביטוח בריאות ממלכתי בארה"ב. קבוצת לחץ נוספת "אגודת המחזיקים בכלי ירייה" הצליחה למנוע עד כה פיקוח מצד הממשל על רכישה והחזקה של כלי ירייה. למרות שלפיקוח זה יש השלכות מרחיקות לכת על ירידת האלימות והפשע בארה"ב.

ג. בתחום הפוליטי - קבוצות הפועלות לקידום הדמוקרטיזציה של התהליך הפוליטי וביניהם "האגודה הלאומית לקידום הצבעונים".

ד. בתחום מדיניות החוץ - קבוצות לאומיות- האירית, האיטלקית, הפולנית וכמובן גם היהודית. הלובי היהודי פועל באמצעות "ועידת הנשיאים" שבה מיוצגים נשיאי כל התנועות והזרמים בקהילה היהודית האמריקנית.

קבוצות הלחץ פועלות דרך יחסי ציבור נרחבים, שכנוע של דעת קהל, קושרות קשרים עם חברי קונגרס ועם משרדים ומחלקות ברשות המבצעת. פעילותן מאפשרת לאזרחים רבים לקחת חלק באפן פעיל בקביעת מדיניות בנושאים שונים.

כדי שקבוצות אלה לא תיכפינה מדיניות המשרתת אך ורק קבוצת מיעוט אך פוגעת בכלל הציבור הן חייבות להירשם בקונגרס, למסור דוחות על הוצאות והכנסות ופעילותן חשופה לביקורת מצד הציבור והממשל.

חשוב להדגיש כי למרות שקבוצות אלה מייצגות אינטרסים צרים הרי יש להכיר בכך כי אינטרסים אלה לא היו באים לידי ביטוי אלמלא קבוצות אלה היו פועלות. דרכן יש מעורבות גדולה יותר של האזרחים בקביעת מדיניות בנושאים הקרובים לליבם ומייצגים את האינטרסים שלהם.

דעת הקהל ואמצעי התקשורת ההמוניים - דעת הקהל מהווה גורם משפיע בתקופות שבין בחירות. דעת הקהל באה לידי ביטוי בסיקרי דעת קהל הנערכים ע"י חברות גדולות כמו: גאלופ, האריס וינקלביץ'. למרות אי הדיוק במשאלים אלה התוצאות מתפרסמות בתקשורת וחברי קונגרס מייחסים להם חשיבות רבה. דעת הקהל באה לידי ביטוי גם במכתבים ומברקים שנשלחים לחברי קונגרס. באמצעותם ניתן להשפיע על חבר קונגרס המייצג אזור בחירה מסוים. קבוצות לחץ נוטות להשתמש באמצעי זה כדי ללחוץ על מדיניות הממשל. השפעתם של אמצעי התקשורת ההמוניים אליהם מתייחסים כמעין רשות ממשל רביעית בארה"ב ראוייה לציון. הדיווחים והפרשנויות באמצעי התקשורת משפיעים על דעת הקהל ועל קביעת מדיניות בנושאי פנים וחוץ. לאמצעי התקשורת ובעיקר לטלוויזיה הייתה השפעה רחבה במהלך מלחמת ווייטנאם כשהוכחו בכתבותיהם את המציאות באפן שונה לחלוטין ממה שבחר הנשיא להציג... כך נוצר משבר אמון שתוצאתו הייתה התנגדות למעורבות אמריקנית בדרום מזרח אסיה. גם לעיתונות הכתובה ישנה השפעה משמעותית עיתונים כמו "ניו יורק טיימס" ו"ושינגטון פוסט" ושבועונים כמו "טיים" ו"ניוז-וויק" נקראים בתשומת לב רבה ע"י קובעי מדיניות. עצמתה של העיתונות הכתובה באה לידי ביטוי בחשיפת "פרשת ווטרגייט" ובחשיפת "מסמכי הפנטגון" המתייחסים לשיקולים שהנחו את ארה"ב במלחמת ווייטנאם. אמצעי התקשורת אינם נשלטים ע"י גורם אחד ומכאן, ריבויים מבטיח יצוג לעמדות שונות. משרד פדראלי מיוחד מופקד על שימוש הוגן בכלי התקשורת ואף קיימת הוראה המחייבת תחנות טלוויזיה להקציב זמן שידור לכל גורם החש נפגע משידור חד צדדי נגדו. לאמצעי התקשורת, אם כן, יש השפעה בעיצוב החיים הפוליטיים תוך שהם מבקרים ומאזנים את כוחו של השלטון.